

بررسی مؤلفه های هویت بخش نما در مواجهه با معماری معاصر نمونه موردی شهر قزوین

تاریخ دریافت: ۹۹/۱۰/۰۲

تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۱/۰۵

کد مقاله: ۶۴۶۳۴

محمد بهزاد پور^۱، مهشاد توکل^{۲*}

چکیده

معماری و شهرسازی اصیل ایرانی دارای ارزش های استواری است که علاوه بر پاسخگویی به جنبه های عملکردی، پاسخگو مناسب نیازهای روحی و روانی مردم نیز بود که از جمله نمونه بارز آن می توان به مساجد و فضاهای شهری ساخته شده تا قبل از ورود مدرنیته به ایران اشاره نمود. این معماری چنان دارای هویت و مفهوم است که هنوز پس از گذشت سالیان متمادی می تواند به عنوان الگوی مناسبی در طراحی و ساخت بناها از آن استفاده نمود و حتی با تکرار الگوهایی ویژه از رویدادها در مکانی خاص عنصری مناسب و مشخص در ساختار مکانی زمان باشد. امروزه هویت و کیفیت معماری و فضاهای شهری تنزل یافته است. بحران هویت، از خود بیگانگی، واژگانی است که در فضاهای شهری و معماری به وفور به چشم می خورد؛ که عامل اصلی وقوع این بحران نشأت گرفته از آشفتگی و پریشانی نماهای شهری است که روزبه روز، چهره حادثتری به خود می گیرد و جنبه های بیشتری از ناهمگونی میان این نماها و فرهنگ و اقلیم، نمود می یابد. در بی هویتی نماهای امروز، تردیدی نیست و بایستی برای هویت بخشی به معماری و فضاهای شهری در ابتدا سعی در ارتقا کیفی نماهای آن ها نمود. از این رو پژوهش حاضر به دنبال رسیدن به مؤلفه های مؤثر در هویت بخشی و ارتقا کیفی نماهای شهری است بنابراین با پیشبرد تحقیق به روش گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه ای و میدانی، پرسشنامه (SPSS) و روش تجزیه و تحلیل اطلاعات روش کیفی می باشد.

واژگان کلیدی: هویت، کیفیت، نما، معماری، فضاهای شهری.

۱- استادیار و عضو هیات علمی گروه معماری دانشکده فنی و مهندسی، واحد هشتگرد، دانشگاه آزاد اسلامی، هشتگرد، البرز، ایران

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه معماری، دانشگاه رجا، قزوین، ایران (نویسنده مسئول)

۱- مقدمه

بدنه های شهری از مؤثرترین عناصر تأثیرگذار بر کیفیت فضاهای شهری محسوب می گردند که اصلاح آنها می تواند به بالا رفتن کیفیت منظر عینی شهر منجر شود. در این میان، نمای خیابان به عنوان یکی از اجزای اصلی بدنه های شهری باید مورد توجه قرار گیرد. منظر عینی نامناسب شهرهای امروزی ما، نتیجه دور باطلی است که برون رفت از آن نیازمند شناخت ریشه ای معضل و ارائه قواعدی است که بتواند حرکت نیروهای مرتبط را در یک راستا هماهنگ کند. تدوین چارچوب برای بدنه های شهری خود دارای اهمیتی خاص است و باید متناسب با زمینه، شرایط فیزیکی و با توجه به نوع کاربری صورت پذیرد. معماری و شهر به عنوان مکان هایی برای زیست انسان ها که در تمام لحظات زندگی انسان به گونه های مختلف همراه او هستند و وجود او را در بر می گیرند، زمانی می توانند به حقیقت بستر وقوع زندگی در معنای حقیقی آن و رشد و تعالی انسان ها در مراتب مادی و معنوی وجودشان باشند که در هماهنگی با الگوهای ذهنی و رفتاری، شیوه زندگی، ارزش ها و باورهای اعضای آن اجتماع شکل گرفته و جریان زندگی انسان ها را در تطابق با نیازها و خواسته های آشکار و پنهان، به بهترین وجه سامان دهند. این مقوله به خصوص در زمینه معماری خانه، به عنوان عام ترین جنبه معماری که خود می بایست موجد مکانی برای سکونت انسان و آرام یافتن او باشد از اهمیتی مضاعف برخوردار است؛ اما در معماری معاصر سرزمین ما، با وجود تنوع عظیم فرهنگی و طبیعی و برخوردار از سابقه زیست طولانی، امروز با بناهایی مواجه هستیم که تمام ویژگی های فرهنگی مخاطبان خود و مشخصات طبیعی محیط و لزوم هماهنگی با این مختصات را یکسره به فراموشی سپرده اند. بناهایی که نه تنها با ویژگی های مختلف فرهنگی اقوام گوناگون ایرانی هماهنگ نیستند، بلکه اساساً لزوم انطباق با اصول و ارزش های فرهنگ ایرانی در معنای عام و فراگیر آن را نیز از یاد برده اند (رحیمی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۶).

هدف: هدف از تحقیق این پژوهش بررسی هویت از دست رفته در نما های دوران معاصر و ارائه راهکاری برای بازیابی آن در این دوران غرب زدگی است.

روش تحقیق: بصورت کیفی و کاربردی می باشد، روش گرد آوری داده ها برای دست یابی به پاسخ پرسش های تحقیق مبتنی بر بهره گیری از منابع کتابخانه، برداشت های میدانی، پرسشنامه (SPSS) کتب و مجلات و شبکه اینترنت می باشد.

۲- پیشینه تحقیق

جدول ۱- پیشینه تحقیق (مأخذ: نگارنده)

موضوع	محقق	سال	عنوان	نتیجه گیری
۱	سید علیرضا نوفل، پارین کلبادی، محمد رضا پورجعفر	۱۳۸۸	مقاله	مقاله هویت به طور عام و هویت شهری به طور خاص از جمله مقولاتی است که به جهت نقشی که در شناخت افراد، اشیا، اجتماعات و مکان ها دارد، حائز اهمیت فراوان است. فضاهای شهری و به ویژه فضاهای شهری تاریخی به سبب نقشی که در شکل دادن تصویر ذهنی و نقشه شناختی از شهرها در هویت بخشی به شهرها از جایگاه ویژه ای برخوردارند.
۲	کرامت اله زیاری موسی پژوهان احمد خلیلی	۱۳۹۱	مقاله	هویت مندی فضاهای شهری. این موضوع از دو جهت حائز اهمیت است: یکی تضعیف عناصر و عوامل هویت بخش در طی زمان و با توسعه های جدید و دیگری عدم توجه به محرک های هویتی و عدم بکارگیری شکلی یا معنایی آنها در مقیاس خرد بنا تا کلان بافت. این فقدان در نوشته ها به شکل بارزی نمایان بوده و یکی از عوامل عدم جذب جمعیت در قالب خشک و بیروح بودن آنهاست.
۳	مژگان نرج آبادی فام	۱۳۹۵	پایان نامه	مساله اصلی تحقیق هویت نامطلوب شهری و منطبق نبودن آن با اصول و ارزش های حاکم بر جامعه و شهر می باشد. عدم تطابق معنا و مفهوم نشانه های معماری شهر بر اساس ارزش های فرهنگ اسلامی و در نتیجه هویت نامطلوب شهری از مشکلات شهر و معماری امروز می باشد.

۳- نما (ساختمان)

نما عصری است که امروزه جزء جدائی ناپذیر از بدنه شهری محسوب می گردد مانند دیگر پدیده های معماری دارای تاریخی است که در اینجا مورد مطالعه قرار می گیرد. طبیعی است که نما به مفهوم عام خود در طراحی معماری که تصویر علمی ساختمان در یکی از جهات چهارگانه می باشد مورد نظر ما نیست منظور از نما ضلعی از ساختمان است که در معرض دید عموم و در تماس با فضاهای عمومی شهر قرار می گیرد، نقش نما تفکیک زندگی خصوصی از زندگی شهر است، سیما و زیبایی شناسی نمای ابنیه انحصاری و انفرادی نیست، نماها تعریف کننده فضای خیابان و یا میدان هستند و به همین دلیل است که نما از حساسیت و اهمیت بیشتری برخوردار است. در طراحی ساختمان، نما مهمترین بخش به شمار می رود زیرا نما چارچوب کار برای بقیه اجزای ساختمان را مشخص میکند. بسیاری از نماها ارزش تاریخی دارند و در کشورهای گوناگون قوانین سختگیرانه ای در مورد موضوع تغییر نما وجود دارد که برخی از این قوانین هر گونه دگرگونی در نماهای تاریخی را ممنوع میکند. در معماری سنتی ایرانی، آرایشی که پس از پایان کار ساختمان بر آن بیافزایند را آمود می گویند، مانند تزیین الحاقی، نماسازی سنگی یا آجری، کاشیکاری و گچبری. به گفته هارالد دیلمان و همکارانش از نما چهار عملکرد آن:

۱. حفاظت
۲. ایجاد ارتباط
۳. معرفی
۴. جزئی از یک فضای شهری (داریوش شایگان، ۱۳۷۸).

۴- تحولات معماری نما در ایران

تحول در ایران روندی متفاوت از اروپا را پیمود. در شهر اسلامی قدیمی هیچ چیز در وهله اول مقدار ثروت و توانگری مالک یا ساکن خانه را مشخص نمی کرد در همین راستا در ایران به دلایلی چون خطر مصادره و فروتنی ناشی از تفکر اسلامی، خانه تا اواخر قرن نوزدهم به صورت درونگرا باقی ماند و هر گونه جلوه گری را به جداره های حیاط مرکزی و فضای خصوصی محدود می کرد. تأکید و تزئین نمای بیرونی، بسیار محتاطانه بود و حداکثر در اطراف درب ورودی شکل می گرفت بقیه ی سطح نما دیواری کاهگلی بود که نفوذ ناپذیری و یکپارچگی یک سد را القاء می کرد (نجم الدین، ترجمه دکتر محمدحسین حریری و منیژه اسلامبولچی ۱۳۶۹). معمار سنتی خلق کردن را منحصر به خداوند می دانست. برای همین سعی نمی کرد جلوه گری و خود نمایی کند و خود را یک صنعت گر سازنده می پنداشت. شایگان می گوید برای او ارزشها و هنجارهایی مانند حیا، محرمیت و حجاب بسی مهم تر از خودنمایی بود اگر زمانی پایش می لغزید یا به دستور مافوق مجبور به هنرنمایی می شد. هنر نماسازی اش را در بناهای مذهبی و با شدتی کمتر در ساختمان های عمومی غیرمذهبی نشان می داد. شاید ادعایی جسارت آمیز مرسوم بوده و پرداختن به آن کاری نه چندان شایسته. اگر نمایی داده «نمایش» و «نما» باشد که در فرهنگ درونگرا می شد برای محارم بود و اگر نمایی برپا می گردید در پشت یک حجاب به نام دیوار خانه بود (داریوش شایگان، ۱۳۷۸).

۵- سیر تحول نماد معماری ایران

مفهوم نما در معماری ایران، به وسعت سرزمین هایی است که فرهنگ ایرانی در آن نفوذ یافته است از این رو یافتن تعریفی واحد، ورای تفاوت های موضوعی، مکانی و زمانی محال است؛ اما با توجه به این متغیرهای اصلی، می توانیم چند ویژگی مهم نما را در معماری ایرانی شناسایی کنیم. در معماری ایران بناها را می توان به دو دسته رسمی و بومی تقسیم کنیم. بناهای رسمی شامل بناهای حکومتی و آیینی و بناهای بومی ساختمان های مردم عادی است. اگرچه معماری بومی و رسمی با هم تفاوت دارند، اما بین آنها ارتباطی ظریف هم وجود دارد. یکی از منابع تغذیه معماری رسمی، الگوهای معماری بومی است.

در دوره اشکانی و ساسانی که به دلیل وقفه فرهنگی ناشی از حمله اسکندر، دانش مهندسی کاخ های هخامنشی از بین رفته بود، معماران با بازگشت به الگوهای معماری بومی، با سازه های تاقی و دیوار باربر که از دوره هخامنشیان تا ساسانیان رواج داشت، بناهای مهم آن دوره را ساختند. به عبارتی معماری رسمی، ویرایشی از معماری بومی را در مقیاس نمادین ارائه می کرد. اگر نمای نقش رستم در نزدیکی شیراز با خانه ای روستایی در بجنورد مقایسه کنیم، می بینیم معماری رسمی هخامنشی، نمایش تزئینی و حجاری شده عناصر ساده سازه ای است (تیرها، ستون های چوبی، سقف کاهگل) که در معماری بومی نقشی اساسی (و نه صرفاً تزئینی) داشته اند. لذا می توان با توجه به مشابهت هایی موجود نماها را به صورت جمعی مورد بررسی قرار داد. این موضوع در دوره های بعدی نیز بعد از اسلام ادامه یافت. ایرانیان با بهره گیری از معماری پیش از اسلام به ساخت بناها در دوران بعدی ادامه دادند و اسلام با آموزه ها و اصول خود به این بناها رنگ و بویی جدید بخشید. در دوران بعد از اسلام سازندگان سعی کردند در تزئینات و فضاسازی ها، خود را به اصول اسلام نزدیک کنند و این امر در هر دوره با تفاوت هایی انجام شد به صورتی که در دوران اسلامی بر اساس حکومت هایی که در راس بودند مشخصه های نما متفاوت می شدند. (رخشان وهمکاران، ۱۳۹۶، ۷۷). در جامعه ما به ویژه پس از انقلاب با رشد جمعیت و سهم شهرنشینی، بازسازی های جنگ، گسترش شدید شهرها در پاسخ به اسکان مهاجرین رخ داد. در گذشته ساختمان های شهر، نه تنها از جنبه انفرادی، زیبا و مطابق با اصول زیباشناختی بصری طراحی

می شدند، بلکه در کمال احترام به اطراف و محیط شهری ساخته می شدند. با ظهور مفاهیم و عناصر مدرنیته، شهرسازی ایران، مانند بسیاری مسائل دیگر، با سرعت دستخوش تغییراتی شد. جداره ها و نمای پیرامونی ساختمان ها نقشی محکم در شکل دهی به عرصه های عمومی شهر دارند، این جداره ها در گذشته به صورت متحدالشکل حول محور عنصر مقدس که عموماً مسجد بود شکل می گرفت. تنها مسجد بود که با تفاوت در رنگ و مصالح و فرم در میان بافت سر بر می آورد و گویی سایر بناها در زیر سایه آن آرمیده بودند. نمای خیابان ها در ارتباط با بافت و مصالح بومی بود و می شد تا مفهوم وحدت در کثرت را در آن مشاهده نمود. متأسفانه در دوران معاصر نماهای نا همگون و متفاوت با علایق شخصی و بر اساس ارزشهای مادی در کنار هم قرار گرفته اند و سیمای شهری را ملقم های از سبک ها و مدها شکل داده است. جداره های شهری متأسفانه با جلوه های نازیبا و بی هویت منجر به شکل گیری جداره هایی مهاجم شده اند و تاثیراتی منفی بر روح و روان شهروندان دارند (رخشان و همکاران، ۱۳۹۶، ۷۸).

۶- تعاریف هویت

هویت عبارت است از مجموعه‌ای از صفات و مشخصاتی که باعث تشخیص فرد یا شیء از افراد و اشیاء دیگر می‌گردد. شناسایی و کشف تفاوت‌های اشخاص و اشیاء از یکدیگر عامل تعیین هویت انسان است. (تختی و وثوقی، ۱۳۸۵: ۱۱۸). به عبارت دیگر هویت مجموعه خصلت هایی است که محل ی را از سایر مکان‌ها جدا می سازد، این خصلت ها شامل ویژگی های کالبدی سیما و منظر و سرزندگی محیط است و با حضور فعالیت و رفتارهای اجتماعی، کیفیت‌های اکولوژیک و محیط طبیعی، خاطرات جمعی و دیگر زمینه‌های کیفی از محیط ادراک میشود و ابعاد کاملتری به مفهوم هویت مکان می بخشد. (ذکاوت، ۱۳۸۵، ۱۸۷). لینچ معتقد است که هویت اغلب با زندگی دراز مدت در یک محل و همچنین آشنای زیاد حاصل میشود که خود موجب ایجاد خاطراتی از آن محل در ذهن ساکنانش می‌گردد (لینچ، ۱۳۷۶، ۱۶۷). هویت بخشی از شخصیت وجودی هر انسان است که هویت فردی او را می سازد: مکانی است که خود را با آن می شناسد و به دیگران می شناسند. در واقع میان فرد و مکان رابطه ای عمیق تر از صرف بودن یا تجربه کردن آن مکان بر قرار است. (رضازاده، ۱۳۸۰، ۶).

۷- مفهوم تحلیلی هویت شهر

شهر، پدیده‌ای سرزمینی، تکوین یافته در تاریخ، حاصل فرهنگ و جلوه فضایی نقش های انسان در محیط جغرافیایی است. اولین شهرها زمانی که جوامع ابتدایی از توان تولید، نگهداشت و داد و ستد ارزش افزوده بهره مند شدند، بنا نهاده شدند، لیکن اشکال و روش های مختلف ساخت آن‌ها ضمن آنکه پاسخی است به نیازهای فردی و جمعی ساکنان شهر، برخوردار از ویژگی‌هایی است که نشان از درک متفاوت جوامع گوناگون از هستی و خلقت نیز دارد. از این رو مجتمع های زیستی همراه با نفس وجودی خود، نقش و مهر فرهنگ سازندگان خود را به همراه دارند. فرهنگی که به این ترتیب دو وجه مادی غیرمادی برای آن میتوان قائل شد؛ به گونه که وسایل، ابزارهای زندگی و کالاهای مادی و شیوه تولید آنها را میتوان جزئی «از فرهنگ مادی» و رسوم، اعتقادات، علوم و هنر ها و هنجارهای اجتماعی را، اجزاء «فرهنگ غیرمادی» یا «فرهنگ معنوی» جوامع شهرنشین برشمرد. (زاد رفیعی، ۱۳۸۴، ۱۵).

۸- عوامل هویت بخش شهری

شناخت هویت شهر بایستی برپایه مولفه های تشکیل دهنده شخصیت آن فضا شناسایی میشود، از جمله مولفه های تشکیل دهنده شخصیت یک شهر عبارتند از: مولفه های طبیعی، مصنوع و انسانی است؛ که این موارد هر کدام صفات و متغیرهای خاص خود را دارا می باشند (نوفل و همکاران، ۱۳۸۸، ۳).

جدول ۲- مولفه های هویت کالبدی شهر مأخذ: (دنبلی و همکاران، ۱۳۹۷، ۴)

۱	مولفه های طبیعی هویت شهر
	جایگاه کلی طبیعی (طول و عرض جغرافیایی آن شهر و شاخص های وابسته) مولفه های ساختاری جغرافیایی (توپوگرافی، هیدروگرافی و شاخص های وابسته) مولفه های ساختار طبیعی (رودها و دره ها) مولفه های حوزه ای و ساختن طبیعی (تنوع خاک، پوشش گیاهی و سرریز حوضه ها) مولفه های نقطه ای (چشمه ها، تپه ها و غیره) مولفه های نقطه ای خطی (مسیر آب و مشابه)
۲	مولفه های مصنوع هویت شهر
	منظر عمومی: کلیت فرم شهر بادی پرنده (خطی-شطرنجی، شعاعی یا ارگانیک) عناصر خطی-ساختاری شاخص: خیابان های اصلی ساخت شهر

	شاخص های کانونی ونقطه ایی شهری: میدان ها، دروازه ها، پارک ها وغیره شاخص های خطی-نقطه ایی تاریخی وکالبدی: کاخ ها وبازار ها وغیره تک بناهای شاخص شهری توده ها، حوزه ها و فضاهای شاخص شهری: محلات قدیمی شهرقدیم، مجموعه ساختمان های مسکونی و نظیر آنها
۳	مولفه های انسانی هویت شهر تبار و نیاکان اوضاع دینی ومذهبی آداب ورسوم زبان

۹- مؤلفه های سیمای شهر

عوامل موثر که سیمای شهر را شکل می دهند شامل موارد زیر می باشند:

جدول ۳- مؤلفه های موثر در سیمای شهر مأخذ: (دنبلی وهمکاران، ۱۳۹۷، ۴)

۱	سیمای شهری نشانه: در هویت دادن به سیمای شهر موثر هستند وجهت یابی در شهر را آسان میکند. تاثیر نشانه برسیمای شهر علاوه بر هویت متنوع است که آن را از بی حالتی ویکنواختی که پسندیده طبع آدمی نیست در می آورد. راه: کیفیت دور منظر: نقطه ایی جالب مثل ساختمان، منظر یا فضایی چشم گیر در انتهای راه مثل مسجد یا بنای یادبود. شبهه ویستا یا دور منظر: پله ها، آب نماها وشیب که برای رسیدن به نقطه ی انتهایی جالب توجه به سرعت صورت نگیرد. پانورامیک: مناظر مقابل ناظر گشوده وگسترده باشد(مثل اتوبان) لبه: مرز وشکافی بین دو قسمت پیوسته شهر: نهر یارودخانه-ردیف ساختمان های مشابه در امتداد خیابان گره: تراکم ساختمان ها یا فعالیت- اجتماع مردم: تقاطع راه ها محله: خصوصیات مذهبی، نژادی واقتصادی ساکنین محله ها از یکدیگر
۲	چهره شهر نما طرح نما: مثل نمای کلاسیک که در ایجاد تاثیر بصری موثر هستند مقیاس: ابعاد مختلف معماری ونسبت فضای معماری به بدن آدمی تناسبات: ابعاد پنجره به ابعاد در نسبت بلندی ساختمان شیوه ساختمان: ساختمان که نمای اصلی آن پرده ای است با ساختمان که نمایش از سیمان، آجر، آهن، بتن وغیره است. رنگ ونسج: رنگ ونسج مصالح تبحر در ساخت: آجر کاری_کاشی کاری وغیره فضا فضای شهری: فضای عمومی-فضای نیمه عمومی(دالان وهشتی) فضای خصوصی-فضای نیمه خصوصی فضای سبز و پارک نما واثاثیه: هویت دهنده فضای شهر: میدان- میدان چه-فضای سبز وبازارهای خطی در شهرهای قدیمی ایران که در چهره شهر یک سر در کوچک دارند. (تیمچه) اثاثیه شهر: آب نماها، تندیس ها، درختان و گیاهان، کف سازی وغیره
۳	پیکر شهر: تاثیرات کلی که ناظر از شهرهای مختلف در ذهن دارد وناشی از تاثیرات بصری است. ورودی شهر: شهرهای قدیمی دارای دروازه بودند. پیکر شهر مشابه تندیس است که در فضا قد برافراشته است حجم های پروخالی: حجم های پر (solids) وحجم های خالی (voids) تندیس پیکر: بازی باحجم-ترکیب حجم ها که میتواندموزون وچشم نواز باشد. رنگ کلی پیکرنیز تاثیر بصری دارد. خط آسمان: با خط دور احجام، کل حجم یا تمام پیکر دیده میشود. نیمرخ: هرگاه نور در پس پیکر قرار گیرد، سطحی روشن بالای خط آسمان دیده میشود.
۴	روحیه شهر: مردم وفعالیت ها، خصوصیات سینتیک یا حرکتی شهرصدا و بو

۱۰- شناخت مولفه های سازنده هویت

لایه‌های مختلف سازنده هویت شهری که وابسته به حیطه ادراک فردی و تأثیر عوامل مختلف ارتباط با نما، به صورت شاخص تر نمود داشته است و به‌عنوان مهمترین مؤلفه های سازنده هویت در منظر نماهای شهری می تواند مطرح باشد، دربرگیرنده مؤلفه های کالبدی، تاریخی مذهبی، اجتماعی و فرهنگی است. جهت دستیابی به ابعاد دقیق تر موضوع، با شناسایی ویژگی های هر بخش می توان به ابعاد ساختاری هویت دست یافت. در این راستا پس از مطالعات انجام شده شاخصه، مؤلفه ها و معیارهای مرتبط با هر کدام از ابعاد دربردارنده هویت به دست آمد. آنچه در رابطه با این مؤلفه ها می توان عنوان نمود، این است که برخی از آنها را می توان در بیش از یک عنوان مطرح کرد که ویژگی‌های بیشتر آن در قالب معیار، بیان شده است (جدول ۴)، جمع‌بندی کلی مفاهیم مورد نظر را ارائه می دهد:

جدول ۴- شناخت مؤلفه‌های سازنده مأخذ: (نگارنده)

مؤلفه های کالبدی سازنده هویت		
شاخصه	مؤلفه	معیار
بوم و اقلیم	مورفولوژی و ساختارشناسی در ارتباط با نما (armanshahr, 1993: 3)	جهت و چگونگی استقرار نماها نسبت به هم
زمینه گرای	عناصر تغییرناپذیر، ماندگار و ارزشمند سایت و درک ارزش های زمینه و تداوم آن در آینده (Yazdani & Merovati, 2013: 67)	فرم، چشم انداز، منظر، پیوستگی و ریتم نما، سازگاری/همگنی، سازگاری با زمینه کالبدی، وسعت/فراخی، کیفیت/ارزش
زیبایی شناسی	ارزش، لذت و تعجب (Lynch, 2009: 257)	یکپارچگی (هماهنگی نما با محیط احاطه کننده، ریتم و مقیاس) شکل، رنگ و فرم
سرزندگی	سرزندگی بیولوژیکی(زیست‌شناختی) (گلکار، ۱۳۸۰: ۹۰)	ایمنی و امنیت در محیط، سازگاری، بقاء و پایداری
انعطاف پذیری	همزیستی فعالیت ها در قلمرو مکانی تعریف شده (Bentley et al, 1985: 92)	تنوع فعالیت‌ها
غناى حسی	نما عامل ایجادکننده حس تعلق و هویت (Bentley et al, 1985: 23)	حس تعلق به مکان و هویت
تناسبات بصری	طراحی نما با توجه به کاهش فضاهای ناامن (Tavassoli, 1997: 89)	مقیاس، تناسبات بصری
عملکرد	رابطه بین فرم و عملکرد و معنی (Tavassoli, 1996: 181)	انطباق فرم بنا با عملکرد آن، ایمنی و امنیت
دید و منظر	کیفیت بصری (Golkar, 2000: 22)	نظم نما: (توازن، تقارن، تکرار و چارچوب ساختاری)
		وحدت نما: تکرار سبک، الگوهای اصلی و نقوش مشترک در معماری الگوی روزنه، رفتار ورودی ها، عرض نماها، مصالح محبوبیت بصری نما
		نمادین سازی: خوانایی (افزایش مقیاس، گونه متضاد، جزئیات فراوان، کیفیت بالای مصالح)
		تمامیت نما: ظاهر بنا بیان کننده اهداف و عملکرد آن
ماندگاری	معنی (Alexander, 2013: 457)	جزئیات: غنای بصری و زیبایی و ظرافت نما، جذابیت و پیچیدگی، زیبایی ظرافت
		عوامل ماندگاری نما: مقیاس های مختلف، تکرار، تناوب، شکل خوب، تقارن موضعی، انسجام، ابهام عمیق، تضاد، درجه بندی، ناهمگونی، پژواک، فضاهای خالی، سادگی و آرامش درونی، جدایی ناپذیری، مراکز نیرومند.
خوانایی	قابل درک شدن یک نما یا یک مکان (Lynch, 2009: 23)	خوانایی نما (راه، لبه، گره، نشانه، محله)
مؤلفه های تاریخی، مذهبی سازنده هویت		
زمینه گرای	ارزش زیبایی شناختی ساختمان های قدیمی (armanshahr a, 1993: 12)	استمرار پیام های گذشته، حفظ ارزش های موجود در بافت و کاربرد آنها در طرح های جدید
مؤلفه های اجتماعی سازنده هویت		
تاریخ کالبد دارای تجربه	ارضاء احساسات مردم نسبت به معماری و شهر در اثر گذشت تاریخ و تجربه	توانایی تطبیق نما با زمینه

غناى حسى (محيط و انسان)	برقرارى دوسويه ميان محيط و انسان (Lynch, 1994: 231)	حس مکان (ادراك وجهت يابى در فضا)، معنا و خاطره مکان، شناسايى مکان: حس تعلق انسان به مکان و حس مالکيت مکان، تعلق، احترام، توجه به مکان (حس مالکيت مکان، تعلق، احترام)
مؤلفه هاى فرهنگى سازندهى هويت		
تناسب نما با زمينه گشاده روبي، حس اطمينان، حس مکان	تناسب نما با زمينه گشاده روبي، بيريابى، حس اطمينان و احترام، حس مکان (armanshahr b, 1993: 14)	تناسب نما با زمينه گشاده روبي، بيريابى، حس اطمينان و احترام، حس مکان

۱۱- بحران در معماری معاصر ایران

انتقاد از وضع موجود معماری و شهرسازی در دهه های اخیر چنان گسترده بوده که طیف وسیعی از معماران، شهرسازان، جامعه شناسان، هنرمندان و دیگر اندیشمندان را هم به انتقاد شدید علیه آن واداشته است. چنانچه هر کدام از دیدگاه خود وضعیت کنونی را به ارکستری تشبیه می کند متشکل از: «مهندسی، زمین بازی، بساز بندازی، نا پایداری، بی اعتنایی به نا بودی ثروت ملی، مداخله و تجاوز به عتف طبیعت و ... که همه سازشان باهم کوک شده و هر زمان گوش ها از صدای ناهنجار آن به فریاد می آیند». صارمی، در توصیف وضعیت کنونی شهرهای ما، احساسی مشترک برآمده از آن ها را به ویژه درباره توسعه های جدیدشان بیان می کند بدین مضمون که آن ها به گونه ای مشابه هم در حال رشد، از زمین کنده شدن و ارتفاع گرفتن هستند. این گونه است که می توان «بجای تهران، اصفهان و شیراز، نام های کراچی، دهلی، سئول، آنکارا، جده و حتی برلین را نیز جایگزین کرد» (صارمی، ۱۳۸۲: ۲۲). در این میان برخی بیگانگی مردم و معماری را با یکدیگر بررسی کرده اند و از اینکه هیچ یک دارای اعتبار و احترام نبوده، ابراز نگرانی می کنند و بیان می دارند که «نه مردم معماری را می شناسند و به آن به عنوان دستاویزی جهت ارتقای سطح کیفی زندگی و آرامش روحی و عینیت بخشیدن به باورهای ذهنی و خاستگاه ها و عوالم ذهنی و هويت بخش جامعه خود می نگرند و نه معماری توانسته است پاسخ گوی مناسبی، برای مردم باشد» به بیان دیگر بیان «در معماری جامعه امروز کشور ما، مردم از متن معماری حذف گشته اند و با شرایط گسستگی پیوند و ضعف ارتباط میان معماری و مردم، واضح و مبرهن است؛ آن هم در کشوری که سال ها مهد تمدن و معماری آن دارای پیشینه ای متعالی بوده است (همان).

۱۲- محدوده مورد مطالعه

قزوین یکی از شهرهای ایران است که در قسمت مرکزی این کشور واقع شده و در گذشته برای مدتی پایتخت ایران نیز بوده است. تاریخچه و ریشه این شهر به دوران ساسانیان باز می گردد زمانی که به دستور شاپور پادشاه ساسانی رونق یافت و آثار تاریخی زیادی در آن به ثبت رسیده است؛ که از این آثار کهن و باستانی گوناگون می توان کاروان سرای سعدالسلطنه، مسجد جامع قزوین، میمون قلعه، حمام قجر، آب انبار سردار، پیغمبریه، کاخ چهل ستون، امامزاده حسین و خیابان سپه (اولین خیابان ایران) نام برد قزوین از جمله مناطق زیبا، با فرهنگ و متمدن ایران است که در کنار طبیعت زیبا، خدادادی و مناظر بهشت گونه خود از غنای تاریخی و فرهنگی قابل توجهی نیز برخوردار است؛ و حال که در این پژوهش که بحث هويت و مولفه های هويت بخش مطرح است تصمیم بر آن شد شهر قزوین را با این قدمت ارزشمند در مواجهه با معماری معاصر و ورود عناصر غرب زده بررسی کرد.

۱۳- نمونه معماری شهر قزوین در دوران معاصر

متأسفانه اخیراً در قزوین شاهد پلان ها، نماها، مصالح و در کل معماری بوده ایم که با معماری اصیل ایرانی سنخیتی ندارد. برای تکمیل شدن تحقیق طی بررسی میدانی در سطح شهر به چند نمونه از نماهای دوره معاصر اشاره شد.

جدول ۵- نمایه شهری (مأخذ: نگارنده)

تصویر نمایه شهری	تحلیل و بررسی	تصویر نمایه شهری	تحلیل و بررسی
	استفاده از عناصر نا مفهوم که نه تنها زیبایی ندارد بلکه هویت معماری ایران را نیز زیر سوال برده است.		آشفته‌گی بصری نماها در خیابان‌های شهر که از هیچ قاعده‌ای پیروی نمی‌کنند.
	استفاده از متریاال های متنوع بدون سنجیدن در کنار هم که زیبایی بنا را از بین برده است.		سعی در استفاده از نما به سبک ایرانی با استفاده از متریاال آجر.
	عدم هماهنگی عناصر به کاررفته با یکدیگر در نماهای شهری.		نماهای رومی که هیچ سختی با معماری اصیل ایرانی ندارند و این نما بینهایت در شهر قابل رویت می باشند.

۱۴- تجزیه و تحلیل یافته ها

در این پژوهش برای تجزیه و تحلیل یافته ها از پرسش نامه در نرم افزار SPSS و برای سنجش روایی و پایایی پرسش نامه از روش آلفا کرونباخ استفاده شده است؛ که به شرح زیر است:

جدول ۶- نتایج آماری در نرم افزار SPSS طبق پرسش نامه

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
آشنایت نسبت به تاریخ شهر	29.550	13.945	-.225	.875
شناخت به معماری اصیل ایرانی	30.850	11.713	.257	.749
حفظ عناصر های گذشته	30.0500	14.997	-.331	.493
زندگی در خانه‌های غربگرا	28.7000	10.958	.774	.262
عدم یکپارچگی در نماهای شهری	27.7500	12.934	.072	.831
جایگزینی معماری ایرانی با معماری غربی	28.2500	9.039	.588	.048
از بین رفتن عناصر معماری ایرانی	28.3000	9.589	.654	.517
میزان رضایت نسبت به نماهای غرب زده	28.6500	11.818	.039	.833
آشفته‌گی نما های امروزه	30.8500	11.713	.857	.749
زیبایی منظر شهری	28.2000	10.063	.341	.674

جدول ۷- لیست متغیرهای موجود طبق پرسشنامه

		N	%
Cases	Valid	20	100.0
	Excluded ^a	0	.0
	Total	20	100.0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

جدول ۸- بررسی روایی و پایایی پرسشنامه

Cronbach's Alpha	N of Items
.816	10

۱۴-۱- تحلیل جداول spss

با توجه به سولاتی مطرح شده که در مرحله نخست علاقه و شناخت مردم نسبت به تاریخ شهرقزوین بود و در و در پایان از میزان رضایتمندی آنان از زندگی در خانه های مدرن ونماهای ساختمانی غرب زده امروزی پرسش شد، هدف از این پرسش نامه آن بود که بدانیم مردم چه اطلاعاتی از هویت معماری ایران دارند که به دنبال اینگونه معماری غرب می روند و این دست از ساختمان ها را وارد حومه ی شهر خود می کنند. پاسخ هایی که از طریق خروجی نرم افزار spss بدست آمد نشان می دهند که مردمان با ارزش های تاریخی شهر آشنا هستند ولی آنان نمیتوانند زیبایی وآرامشی را که در بناهای اصیل ایرانی وجود داشته است که دارای هویت بوده اند را امروزه در نمای شهری بدست آورند. در آخر می توان پاسخ ها را این گونه تحلیل و بررسی کرد که مردم پیشرفت کردن ومدرن بودن را در گرو پیروی از معماری غرب می بینند، حتی اگر نتیجه ی آن از دست دادن هویت معماری ایرانی باشد.

۱۵- نتیجه گیری

با توجه به مطالب جمع آوری شده در این پژوهش کاملاً مشهود است که مردم به معماری و هویت خود وابسته و علاقه مند هستند ولی عدم آگاهی آنان، چشم و هم چشمی، پیروی کورکورانه از معماری غربی و از همه مهم تر عدم آگاهی آنان از معماری اصیل وهویت ایرانی و طریقه استفاده آن به صورت مدرن امروزی است که مردم را به سمت معماری غرب سوق داده است، عناصر معماری ایرانی همچون حوض ها، هشتی ها، دالان های قدیمی، آجر، خشت، المان های بکار رفته در بناهای ایرانی برای مردم معنا مفهوم دیگری دارد؛ اما افزایش روز افزون جمعیت و نیاز به آپارتمان نشینی امکان استفاده از این عناصر معماری را کمتر کرده است ومعماری اصیل ایرانی را رو به فراموشی سپرده است. علاوه برآن چه لطمه هایی به معماری و منظر و هویت یک شهر وارد شده است که این بحران هویت را میتوان در دوران معاصر و تقلید کورکورانه ای از غرب دانست.

منابع

۱. تختی، بیتا، ویدا وثوقی (۱۳۸۵). تقویت هویت در شهرهای جدید، مجموعه مقالات هویت شهرهای جدید، وزارت مسکن و شهرسازی.
۲. داودپور، زهره (۱۳۸۴)، سرعت تحولات شهری و ساله هویت، مجله آبادی، ش ۱۳.
۳. دنبلی سارا، کلانتری خلیل آباد حسین، آقاصفیری عارف (۱۳۹۷)، بازشناسی مولفه های هویت منظر شهری در شهرهای ایرانی- اسلامی، نمونه موردی شهر تهران، فصلنامه علمی پژوهشی نقش جهان، شماره ۴.
۴. ذکاوت، کامران. (۱۳۸۵)، چارچوب استراتژیک مدیریت بصری شهر. فصلنامه آبادی، (۳)، ۸-۶۳۵۱، ۲.
۵. رحیمی، روح اله؛ محمدی، علی و حس نژاده داوودی، شکرالله. (۱۳۹۱)، الگوی هولوگرافیک در سیر تکاملی شهر، شهر مورد مطالعه: آمل. باغ نظر، ۱۱ (۳۱) ۸۹ - ۹۸.
۶. رخشان، احسان، ذبیحی، حسین، ماجدی، حمید (۱۳۹۶)، بازخوانی مولفه های هویت بخش نما در منظر شهرهای معاصر، مجله مدیریت شهری، شماره ۵۱، تابستان ۱۳۹۷.
۷. رضازاده، راضیه. (۱۳۸۰) اصول و معیارهای ساماندهی و ضوابط و مقررات سیمای شهری در ساختوساز، وزارت مسکن و شهرسازی، معاونت شهرسازی و معماری، مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری.
۸. زادرفیعی، ناصر (۱۳۸۴)، " فرایند اجتماعی - فضایی هویت شهر " مجله آبادی، شماره ۴۸.
۹. شایگان، داریوش (۱۳۷۸): آسیا در برابر غرب»، تهران، انتشارات امیرکبیر.
۱۰. گلکار، کورش (۱۳۸۰)، فصلنامه آبادی، سال شانزدهم، شماره ۸- گلکار، کورش، از تولد تا بلوغ طراحی شهری، ۱۱۱ نشریه علمی پژوهشی صفا، شماره ۶ صص -۳۸۳، ۲- شماره.
۱۱. صارمی، علی اکبر (۱۳۸۲)، مدرنیته و رهاوردهای آن در معماری و شهرسازی ایران، نشریه گفتگو، زمستان ۱۳۷۴، دوره - شماره ۱۰؛ از صفحه ۵۹ تا صفحه ۵۹.
۱۲. لینیچ، کوین (۱۳۷۶) تئوری شکل شهر، سید حسین بحرینی، دانشگاه تهران، تهران.
۱۳. نجم الدین. ترجمه ی دکتر محمدحسین حریری و منیژه اسلامبولچی. شهر اسلامی، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. تهران. زمستان ۱۳۶۹.
۱۴. نوفل سیدعلیرضا، کلبادی پارین، پورجعفر محمدرضا (۱۳۸۸)، بررسی و ارزیابی شاخص های موثر در هویت شهری (نمونه موردی محله جلفا در شهر اصفهان)، دو فصلنامه معماری و شهرسازی آرمان شهر، شماره ۳.
15. Alexander Christopher(2013): "The Nature Of Order, Sirous Sabri Reza and Ali Akbari, Tehran. Parham Naghsh. No 457.

16. Armanshahr (a), Winter(1998): "Architects & Architects Consulting Engineers", Urban Design of the Western Coast of the City of Bushehr, First Volume, Theoretical Basis of Design with Emphasis on the Design of Axes and Nodes.
17. Bentley, Ian. Alcock, A. Murrain, P. McGlynn, S. & Smith, G. (1985): "Responsive Environment: A Manual for Designers", London, Architectural Press.
18. Golkar, Kourosh(2000): "Builder Components of Urban Design Quality", Sofe Science Journal, No. 22.
19. Lynch, Kevin, (2009): "The Theory of the Good Shape of the City", Translator: Hussein Bahraimi, Tehran: University of Tehran. Pp. 257
20. Tavassoli, M. Parsi, H. (2000): "Urban Design", Kargar Street, Tehran, Civil and Urban Improvement Company.
21. Yazdani Enayatullah and Merovati nader(2013), "Globalization and Challenges of National Identity in Developing Countries", Political and International Research of Islamic Azad University of Shahreza Branch,, 6th year, No 1-67.

